

УДК 339.13.025.5:551.510.42(477)
JEL Q50, Q58, Z30

MARTIENKO A.I.

*д-р екон. наук,
ст. наук. співроб.*

*Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044*

E-mail: amartienko@ukr.net

ХУМАРОВА Н.І.

*д-р екон. наук
ст. наук. співроб.*

*Інститут проблем ринку та економіко- екологічних досліджень НАНУ
Французький б-р, 29 м. Одеса, Україна, 65044*

E-mail: oss_iprei@ukr.net

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ З УРАХУВАННЯМ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Проаналізовано складові інституційної системи державного управління туристичною діяльністю та рекреаційно-туристичними природними ресурсами. Визначено позитивні моменти та недоліки в розпорядженні державних органів управління природними ресурсами та розвитком рекреаційно-туристичної діяльності. Запропоновано інституційні засади розбудови державного управління рекреаційно-туристичною діяльністю та відносинами власності на природні ресурси, що її забезпечують.

Ключові слова: туристична діяльність, рекреаційно-туристичні природні ресурси, державні інститути, державне управління, відносини власності, соціо-економіко-екологічних обмеження, форми власності, принципи державного управління відносинами власності.

MARTIENKO A.I.

Dr.Sc. (Economics),

*Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine*

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: amartienko@ukr.net

KHYMAROVA N.I.

Dr.Sc. (Economics),

*Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine*

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: oss_iprei@ukr.net

INSTITUTIONAL BASIS OF STATE MANAGEMENT IMPROVING TOURISM DEVELOPMENT IN CONNECTION WITH PROPERTY REALIZATION ON NATURAL RESOURCES

This publication is defined institutional framework for development of tourism state management and recreational activities on the basis of property relations on natural resources. Public administration institutions of tourist activities and recreational natural resources are analyzed. Positive and negative aspects in state management of natural resources and tourist activities are defined. The institutional principles of public administration development of recreation and tourism activity and ownership relations on the natural resources, that provide it, are offered.

State structures authorized on behalf of the people in the disposal of recreation and tourist natural resources does not define effective forms and ownership of recreational and tourist natural resources and the appropriateness of changing the forms required socio-economic and ecological restrictions on property forms. For developing institutional foundations of property relations on recreation and tourist natural resources offered to refer follows:

- formation special state policy according to the development ownership forms on natural recreation resources, with the

definition of the resources that can only be in state ownership and those that may be in the different forms of appropriation and used by different business entities;

- implementation by public authorities acceptable forms and ownership on recreation and tourist natural resources with taking into consideration their social significance, uniqueness and determination of the basis of natural recreational resources;

- improvement of the legal framework concerning the implementation of different forms of ownership on recreation and tourist natural resources that occur between the state, owners, users and third parties;

- contract relations development between the state and the owner of the natural resources on any right of ownership on natural resources.

Key words: tourism activity, recreational and tourist natural resources, state institutions, state administration, public administration institutions, property relations, socio-economic-ecological constraints, forms of ownership, principles of state management of property relations.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Розвиток ринкових відносин в усіх сферах національної економіки, в тому числі і її рекреаційно-туристичному секторі, визначається розвитком відносин власності на техногенні та природні фактори виробництва. Техногенні фактори виробництва в цій сфері знаходяться в основному в приватній власності. Багато природних ресурсів, які потенційно могли б використовуватися в якості рекреаційно-туристичних, зараз не залучені в господарський обіг. Деякі з них починають деградувати від антропогенної діяльності та природних явищ. Ті природні ресурси, які залучені в господарський обіг, використовуються в рекреаційно-туристичній сфері не завжди ефективно. Тому особливо важливим аспектом підвищення ефективності рекреаційно-туристичної діяльності, раціонального використання природних ресурсів в інтересах всього народу та підвищення соціо-економіко-екологічного ефекту їх використання є розвиток інституційного забезпечення функціонування цієї сфери економіки та удосконалення відносин власності на природні ресурси. Тому актуальність публікації полягає в необхідності розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу національної економіки на основі удосконалення державного управління діяльністю підприємств цього сектору господарювання, використання та збереження рекреаційно-туристичних природних ресурсів, що є надбанням всього народу, для сучасного та майбутніх поколінь.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Аналіз існуючих публікацій, в яких досліджується управління відносинами власності взагалі та на природні ресурси зокрема, показав, що існують певні наукові розробки в напрямі вирішення даної проблеми, яка є актуальною в процесі формування й функціонування ринкової економіки. У ряді публікацій проводиться аналіз системи природокористування, висуваються пропозиції щодо підвищення ефективності реалізації відносин власності [1-6]. З проведеного аналізу наукових досліджень в області розвитку відносин власності на природні ресурси можна зробити висновок про необхідність державного управління процесами використання природних ресурсів та привласнення доходу від народної власності усіма суб'єктами національної економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання інституалізації державного управління рекреаційно-туристичними природними ресурсами з позицій реалізації відносин власності на них суб'єктами господарювання мало досліджені і потребують подальшого вивчення, наукового узагальнення та обґрунтування шляхів розвитку.

Формулювання цілей дослідження. Ціллю статті є наукове узагальнення функціонування сучасних інституційних структур управління власністю на природні рекреаційно-туристичні ресурси та визначення шляхів їх подальшої розбудови.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Управління рекреаційно-туристичною діяльністю покладено на Міністерство економічного розвитку та торгівлі України (Мінекономрозвитку), на рівні областей - управління туризмом та рекреацією входить до компетенції обласних державних адміністрацій (по їх бажанню), на рівні міст існують департаменти туризму, екології або розвитку рекреаційних зон, тощо. Основними завданнями Мінекономрозвитку є сприяння розвитку ринку туристичних послуг на державному рівні, надання ваучерів на право ведення туристичної діяльності, присвоєння зірок готелям, реклама туризму та створення умов привабливості туристичних послуг. Щодо природних ресурсів без яких неможливим стає процес надання рекреаційно-туристичних послуг, то до обов'язків Мінекономрозвитку відноситься тільки облік туристичних ресурсів України, забезпечення їх раціонального використання та охорони, а

також встановлення порядку створення та ведення Державного кадастру природних територій курортів.

В структурі Мінекономрозвитку функціонує департамент туризму та курортів головною метою діяльності якого є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду у сфері туризму та курортів). До складу департаменту входять такі структурні підрозділи: *відділ* координації туристичної діяльності; *відділи* маркетингу та міжнародної діяльності. Функціями департаменту туризму та курортів є розроблення пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, у тому числі: - визначення та реалізація основних напрямів державної політики у сфері туризму; - визначення основ безпеки туризму; - нормативно-правового регулювання відносин у сфері туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян); - встановлення системи статистичного обліку та звітності у сфері туризму та курортно-рекреаційного комплексу та інші. Треба зазначити, що в основному техногенні фактори виробництва рекреаційних товарів, послуг та продуктів знаходяться у приватній власності, а природні рекреаційні ресурси – у різних формах та правах власності. Перед державними органами управління цією сферою національної економіки в особі Мінекономрозвитку, департаменту туризму та курортів стає непросте завдання, визначення границь державного регулювання розвитку приватного бізнесу та регулювання використання та охорони природних рекреаційно-туристичних ресурсів, що знаходяться в різноманітних формах власності. Зараз це питання залишається малодослідженим і у функціональні обов'язки департаменту туризму та курортів при міністерстві не входить управління природними рекреаційно-туристичними ресурсами. Позитивним фактором є те що державні органи виконавчої влади та місцеві органи самоуправління намагаються здійснювати регулювання розвитку рекреації та туризму. Негативним моментом, є те що їх діяльність здійснюється без необхідної для цього державної підтримки та виділення необхідних коштів з відповідних бюджетів для проведення заходів щодо розвитку туризму і рекреації та природних ресурсів, що їх забезпечують. Мінекономрозвитку не володіє функцією бути державним виразником та розпорядником загальнонародної власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси.

Аналіз функцій Міністерства екології та природних ресурсів України (Мінприроди) показав, що воно займається природними рекреаційно-туристичними ресурсами тільки щодо організації, охорони та використання природно-заповідного фонду. Інші природні об'єкти не виділено як природні ресурси рекреаційно-туристичного призначення і не здійснюється управління ними як об'єктами державної та інших форм власності.

Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України та на практиці має виступати головним фактичним розпорядником власності на загальнонародні природні ресурси – планувати їх використання, охорону з урахуванням відносин власності на них. Треба зауважити, що в практиці Державного агентства водних ресурсів України та сформованих БУВР не виділено водних ресурсів рекреаційного призначення, а регулюється діяльність зі спеціального використання водних об'єктів для господарської діяльності. Відсутній підхід до нормування та напрямів використання водних ресурсів виходячи з екосистемного підходу та відносин власності на них, що повинно враховуватись в рентних оцінках водних ресурсів та орендних відносинах користування ними.

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що у практиці управління водними ресурсами не виділяється така їх категорія як водні ресурси рекреаційного призначення та не проводиться удосконалення відносин щодо розпорядження та користування власністю на них між суб'єктами господарювання – народом, державою, підприємством, домогосподарством.

Державне агентство лісових ресурсів України, що підпорядковане Мінагрополітики відповідно до покладених на нього завдань здійснює державне управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду в лісах підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління; веде державний лісовий кадастр та облік лісів і виконує інші функції щодо використання, охорони та відтворення лісів. У державному лісовому кадастрі, виділяються: ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення; рекреаційно-оздоровчі ліси; захисні ліси; протиерозійні; експлуатаційні ліси. Політика щодо розбудови відносин власності на лісові ресурси Держлісагентством не здійснюється, тому що відсутні наукові розробки щодо передачі лісів та земельних ділянок, на яких розташовані ліси, у різні форми власності та напрями

користування. Також не проводиться наукове обґрунтування використання лісових ділянок для виробничих та невиробничих (рекреаційних) потреб, використання їх фізичними або юридичними особами, не визначені обмеження та обтяження розпорядження власністю на земельні ділянки та ліси, що знаходяться на них рекреаційного та іншого призначення тощо.

На основі проведеного аналізу інституційного забезпечення рекреаційно-туристичного природокористування можна зробити наступні висновки. Управління природними рекреаційно-туристичними ресурсами, що використовуються або потенційно можуть бути використані і віднесені до природних рекреаційно-туристичних ресурсів, займаються поресурсні державні агентства та їх територіальні органи на місцях. В цілому державні органи управління природними ресурсами, в тому числі і рекреаційно-туристичними природними ресурсами, здійснюють управління їх використанням, охороною, відновленням та відтворенням у напрямках формування та реалізації політики природокористування відносно своєї компетенції. Законодавча база будується таким чином, щоб природокористування власниками та користувачами природно-рекреаційними ресурсами здійснювалось в інтересах суспільства з метою мінімізації екологічних збитків, збереження комфортних екологічних умов життя населення та майбутніх поколінь людей.

Згідно існуючого законодавства всі суб'єкти природокористування – фізичні та юридичні особи різноманітних форм та прав власності на техногенні та природні фактори життєдіяльності мають дотримуватися загальнодержавної політики природокористування та визначених напрямів її здійснення. Суб'єкти природокористування, незважаючи на форми та права власності, мають одержувати ліцензії на використання природних ресурсів відповідного напрямку при визначених соціо-економіко-екологічних навантаженнях на природне середовище та соціо-економіко-екологічних обмеженнях.

Всі спеціально уповноважені структури управління природокористуванням мають завдання здійснювати державну політику в галузі своєї компетенції відносно природних ресурсів, що знаходяться у різноманітних формах привласнення користувачами різних форм та прав власності на техногенні фактори виробництва. Це позитивний момент, що визначає розпорядження усіма природними ресурсами в інтересах їх виключного власника – народу. В даній ситуації беззаперечно здійснюється державне привласнення природних ресурсів на основі управління та розпорядження ними державними уповноваженими органами.

Треба зазначити, що жоден з органів управління природокористуванням не фіксує у своїх завданнях необхідність здійснення єдиної державної політики в галузі розвитку відносин привласнення природних ресурсів на основі функціонування певних форм, прав власності та обмежень у формах, правах та суб'єктах власності. Обов'язковою умовою є визначення природних ресурсів що повинні знаходитися тільки у державній власності і використовуватись тільки державними підприємствами, та природні ресурси, що можуть знаходитись у будь якій формі власності.

Вся інституційна база управління природокористуванням побудована так, що спеціально уповноважені органи ставлять задачі щодо загальнодержавного привласнення природних ресурсів, але не визначаються задачі щодо функціонування та доцільності зміни форм привласнення природних об'єктів, визначення соціо-економіко-екологічних обмежень форм власності з метою захисту інтересів народу при зміні форм привласнення природних об'єктів. При цьому не встановлено задачі проведення єдиної державної політики в галузі форм та прав власності, а також соціо-економіко-екологічних обмежень у привласненні рекреаційно-туристичних природних ресурсів; забезпечення ефективного управління державною формою їх привласнення та управління державою розвитком форм та прав привласнення природних об'єктів з урахуванням необхідних обмежень; здійснення привласнення рекреаційно-туристичних природних ресурсів, як об'єктів єдиного природно-ресурсного потенціалу з урахуванням негативного та позитивного впливу на них суміжних виробництв; методичного та правового забезпечення процесів привласнення рекреаційно-туристичних природних ресурсів, управління та розпорядження ними на основі форм та прав власності та соціо-економіко-екологічних обмежень; створення та забезпечення функціонування системи обліку та моніторингу форм привласнення та контролю за розпорядженням природними ресурсами на рівні держави, місцевих органів самоврядування та конкретних осіб; захист інтересів громади при зміні форм та прав власності на природні ресурси та встановленні обмежень.

Здійснення розпорядження природними об'єктами щодо зміни форм та прав власності на них

не може бути ефективним, бо не визначено критерії їх зміни та напрями формування обмежень у формах та правах власності та всередині їх. Не визначено рекреаційно-туристичні природні ресурси, на які має бути тільки державна форма власності і які можуть використовуватися тільки державними унітарними або казенними підприємствами, природні ресурси, які можуть змінювати форму або права привласнення, а також змінювати напрямок використання. Не розроблено і не ставиться задача в жодній із структур, що здійснюють розпорядження природокористуванням, розробка нормативно-правових документів та механізму визначення доцільності зміни форм та напрямків привласнення об'єктів природного капіталу; не ставиться задача розроблення та удосконалення економічного механізму функціонування форм та прав власності, що урахує екологічний стан природного об'єкту, економічні та соціально-екологічні показники його використання.

Мінприроди відповідні агентства розробляють та вносять проекти нормативних актів та норм щодо використання та забруднення природних ресурсів. Треба відмітити, що жодна зі структур привласнення та розпорядження природними об'єктами не регулює порядок здійснення управління державною та іншими формами власності на природні ресурси. Не розробляються управлінськими структурами проекти нормативних актів щодо розвитку форм та прав власності на конкретні природні ресурси з урахуванням моніторингу та кадастрових характеристик існуючих і перспективних форм і прав власності, що визначаються специфікою природного ресурсу, його стратегічною значимістю та екологічним станом.

Зараз відсутні інструменти оцінки необхідності переходу природного ресурсу з державної форми власності в комунальну або приватну форму та навпаки. Відсутнє обґрунтування розмежування повноважень управління та привласнення доходу від використання природних ресурсів між державними та місцевими органами самоврядування. В процесі управління діяльністю щодо передачі природних ресурсів, які знаходяться у власності держави, у комунальну власність, у постійне (безстрокове) користування, в оренду, безоплатне строкове користування, обмежене користування відсутня функція оцінки ефективності переходу форм та прав власності на природні ресурси.

На рівні Мінприроди, Мінекономрозвитку та Мінфіна відсутні функції підготовки пропозицій щодо розвитку програм заохочення фізичних та юридичних осіб до введення в господарський обіг рекреаційно-туристичних природних ресурсів та раціональне природокористування.

Мінекономрозвитку має розробляти та затверджувати основні положення щодо введення в обіг природних ресурсів на основі державної та інших форм власності, планувати розміщення та розвиток продуктивних сил з урахуванням розвитку рекреаційно-туристичного сектору економіки та збереження рекреаційних ресурсів, формувати систему соціо-економіко-екологічних обмежень форм власності, здійснювати контроль за виконанням обмежень при зміні власника або користувача ресурсами.

Фактично відсутня практика і юридично закріплений механізм залучення суспільних організацій, фізичних та юридичних осіб до обговорення та прийняття рішень щодо обміну формами власності на природні ресурси та зміни обмежень в їх використанні. У випадках, коли громада, суспільство проти використання природного ресурсу певним шляхом, не існує дієвого правового та організаційного механізму її впливу на рішення органів, що займаються розпорядженням рекреаційно-туристичними природними ресурсами.

Як негативний факт треба визначити відсутність функції у Мінекономрозвитку, Мінприроди і відповідних агентств по природним ресурсам виступати державним замовником науково-дослідних робіт, що зв'язані з управлінням привласнення природних об'єктів, функція аналізу та узагальнення даних про угоди щодо використання об'єктів природного капіталу на тому чи іншому праві, чи формі власності в умовах визначених обмежень. Мінекономрозвитку, Мінприроди не оказують методичну допомогу по управлінню привласненням природних об'єктів місцевим органам самоврядування та відповідним агентствам.

Виходячи з вищезазначеного, авторами визначено основні принципи державного управління відносинами власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси (рис.1).

Інституційні засади розбудови відносин власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси мають полягати в такому:

- формування державної політики щодо розвитку форм та прав власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси з визначенням тих ресурсів, що можуть знаходитися тільки в державній власності та тих, що можуть перебувати в інших формах привласнення та використовуватися різними

суб'єктами господарської діяльності.

- формування та впровадження державними органами управління прийнятних форм та прав власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси з урахуванням їх соціальної значущості, унікальності і визначення на цій основі природних рекреаційних ресурсів, які можуть знаходитись тільки в державній власності та використовуватись державними підприємствами і тих природних ресурсів, що можуть бути в інших формах та правах власності і використовуватися недержавними підприємствами;

Рис. 1. Основні принципи державного управління відносинами власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси.

- удосконалення нормативно-правової бази відносин з приводу реалізації форм та прав власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси, що виникають між державою, власником, користувачами та третіми особами;

- договірні відносини, що виникають між державою та власником природних ресурсів на будь-

якому праві власності при передачі природних ресурсів у власність або у користування;

- удосконалення системи платності за використання рекреаційно-туристичних природних ресурсів, з виділенням складової плати за природний ресурс як складової національного багатства народу України;

- мотивації природо користувачів до залучення в господарський обіг рекреаційно-туристичних природних ресурсів;

- формування, механізм реалізації та контролю за виконанням системи соціо-економіко-екологічних обмежень у формах та правах власності та обмеження форм і прав власності в процесах використання, обміну та споживання природних рекреаційно-туристичних ресурсів;

- мінімізація трансакцій державного управління передачею у власність рекреаційних природних ресурсів;

- мінімізація трансакцій контролю за використанням природних рекреаційно-туристичних ресурсів на визначеному праві власності,

- мінімізація трансакцій специфікації форм та прав власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси та інститути, як організації, що здійснюють управління та контроль.

- формування та запровадження системи соціо-економіко-екологічних обмежень використання природних рекреаційно-туристичних ресурсів при будь-яких формах та правах власності та соціо-економіко-екологічних обмежень форм та прав власності на них;

- формувати та запроваджувати систему нормативів забруднення та лімітів споживання рекреаційно-туристичних природних ресурсів рекреаційно-туристичною сферою та іншими секторами економіки, що впливають на рекреаційні природні об'єкти;

- удосконалення інструментарію використання кадастрової інформації щодо рекреаційно-туристичних територій та ресурсів, як екосистемної сукупності рекреаційних та інших природних ресурсів;

- формування та запровадження системи економічного та економіко-екологічного моніторингу стану природних та техногенних рекреаційних ресурсів та суб'єктів їх власності, виконання ними обмежень та обтяжень у використанні природних ресурсів. Данні моніторингу реалізації власності на природні ресурси повинні бути направлені на своєчасне реагування на порушення обмежень у формах і правах власності на природний об'єкт та інтересів третіх осіб, формування висновків щодо необхідності зміни форми, прав власності або суб'єкта власності на природний ресурс з метою його збереження, відтворення та раціонального використання.

- формування та запровадження системи контролю, нагляду та експертизи щодо впливу економічних суб'єктів на природні об'єкти, виконання ними законів про природокористування та контролю над змінами форм і прав власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси, експертизи доцільності існуючих чи зміни форм та прав власності на рекреаційні природні ресурси чи суб'єктів здійснення рекреаційно-туристичної діяльності;

- формування організаційних механізмів доступу громадськості до оцінки напрямів використання рекреаційно-туристичних природних ресурсів, шляхів їх здійснення, контролю над проведенням торгів, аукціонів щодо природних ресурсів, зміни форм, прав та суб'єктів власності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Функції державного управління рекреаційно-туристичними природними ресурсами, що прописані в положеннях про міністерства та агентства, в цілому відповідають завданням державного управління природними ресурсами, але відсутній організаційно-економічний механізм реалізації цих функцій на практиці. При цьому необхідно звернути особливу увагу на практичне застосування існуючої нормативно-правової бази та подальшу розробку необхідних документів і механізмів запровадження та ефективної реалізації функцій привласнення природних ресурсів та забезпечення відповідними фінансовими інструментами їх здійснення.

Основним напрямом удосконалення використання рекреаційно-туристичних природних ресурсів та підвищення ефективності рекреаційно-туристичної діяльності є формування єдиної політики держави, що повинна реалізуватися через Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, Міністерство фінансів України, Міністерство екології та природних ресурсів України, поресурсні агентства щодо розвитку цієї сфери діяльності та удосконалення форм і прав власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазня И. Всеобщий закон собственности /И. Лазня, В. Рыбалкин // Экономика Украины. – 2001. - №9. – С.43-50.
2. Мочерный С. Национальный и экономический суверенитет страны /С. Мочерный// Экономика Украины. – 2005. - №10. – С. 4 – 13.
3. Буркинский Б.В. Концептуальные основы устойчивого развития курортно-рекреационного и туристического комплекса г. Одессы / Б.В. Буркинский, С.К. Харичков, Е.В. Садченко, А.А. Воробьева // Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса, 2009. – Вип. №35. - С. 333-352.
4. Дементьев В.В. Институциональная теория в Украине: направления исследований, особенности, перспективы /В.В. Дементьев //Наук. праці Донецького НТУ. - Донецьк, 2006. – Вип. №103-1. - С. 17-31.
5. Дементьев В.В. Мотивация собственника и структуры экономической власти /В.В. Дементьев //Наук. праці Донецького НТУ. - Донецьк, 2007. – Вип. №31 (117). - С. 15-24.
6. Нуреев Р.М. Проблемы модернизации экономики: концепции, цели, средства / Р.М. Нуреев //Наук. праці Донецького НТУ. - Донецьк, 2006. – Вип. №103-1. – С.4-17.
7. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України затверджено Указом Президента України від 13 квітня 2011 року, №452/2011
8. Положення про Державне агентство водних ресурсів України затверджено Указом Президента України від 13 квітня 2011 року N 453/2011
9. Положення про Державне агентство земельних ресурсів України затверджено Указом Президента України від 8 квітня 2011 року № 445
10. Положення про Державне агентство лісових ресурсів України, затверджено Указом Президента України від 13 квітня 2011 року N 458/2011
11. Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України затверджено Указом Президента України від 31 травня 2011 року № 634/2011.
12. Мартиенко А.И. Теоретические основы развития отношений собственности на природные ресурсы / А.И. Мартиенко – Одесса: ИПРЕЕД НАН України, 2011. – 389 с.
13. Мартієнко А.І. Відносини власності в природокористуванні як основа сталого розвитку економіки України/ А.І. Мартієнко // Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса, 2013. – Вип. 55. - С. 233-241.
14. Бобылев С.Н. Энергоэффективность и устойчивое развитие// С.Н. Бобылев А.А. Аверченков, С.В.Соловьева, П.А. Кирюшин/— М.: Институт устойчивого развития, Центр экологической политики России, 2010. - 148 с.
15. Дудник Д. В. Економічне стимулювання охорони довкілля як інструмент економічного управління земельними ресурсами. [Електронний ресурс] / Д.В. Дудник// Теория и практика общественного развития. - 2011. - №2. - Режим доступа: http://teoriapractica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/2/ekonomika/dudnik.pdf
16. Сарабський І.А. Економічне стимулювання охорони довкілля [Електронний ресурс] / Научный журнал «Фундаментальные исследования». – 2007. – № 10. – С. 128-129. - Режим доступа: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=4557>
17. Колотырин К. П. Экономические инструменты стимулирования природоохранной деятельности // Вестник СГТУ. - 2009. - №1. – С. 189-196. – Режим доступа : : <http://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskie-instrumenty-stimulirovaniya-prirodoohrannoy-deyatelnosti>.
18. Проблемы эколога-экономического стимулирования [Електронний ресурс]. - Режим доступа: http://studme.org/1791021118768/ekologiya/ekologo-ekonomicheskoe_stimulirovanie
19. Мишенин Е.В. Институт экономико-правовой ответственности в управлении природопользованием/ Е.В. Мишенин, Р.П. Косодий //Научные труды ДонНТУ, Серия: экономическая. - Выпуск 89-1. - 2005. – С. 47-53.
20. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

REFERENCE

1. Laznya, I., Rybalkyn, V. (2001) Vseobschiy zakon sobstvennosti. Ekonomyka Ukrainy – Economy of Ukraine, 9, 43-50. [in Russian]

2. Mochernyj, S. (2005). Natsyonal'nyj y ekonomycheskyj suverenytet strany. [National and economic sovereignty of the country]. *Ekonomyka Ukrainy – Economy of Ukraine*, 5, 4-13. [in Russian]
3. Burkynskij, B. V., Kharychkov, S. K., Sadchenko, E. V., & Vorob'eva, A. A. (2009). Kontseptual'nye osnovy ustojchyvoho razvytyia kurortno-rekreatsyonnoho y turystycheskoho kompleksa h. Odessa. [Conceptual foundations of sustainable development of the resort-recreational and tourist complex of Odessa]. *Ekonomichni innovatsii - Economic Innovations*, 35, 333-352. [in Russian]
4. Dement'ev, V.V. (2006) *Institutsionalnaya teoriya v Ukraine: napravleniya issledovaniy, osobennosti, perspektivy*. *Nauk. pratsi Donets'koho NTU*, 103-1, 17-31. [in Russian]
5. Dement'ev, V.V. (2007) *Motivatsiya sobstvennika i strukturyi ekonomicheskoy vlasti*. *Nauk. pratsi Donets'koho NTU*, 31, 15-24 [in Russian]
6. Nureev R.M.(2006) *Problemyi modernizatsii ekonomiki: kontseptsii, tseli, sredstva*. *Nauk. pratsi Donets'koho NTU*, 103-1, 4-17 [in Russian]
7. Polozhennya pro Ministerstvo ekolohiyi ta pryrodnykh resursiv Ukrainy zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy. [Regulations of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine from April 13, 2011, № 452 / 2011]. [In Ukrainian]
8. Polozhennya pro Derzhavne ahent-stvo vodnykh resursiv Ukrainy zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 13 kvitnya 2011 roku №453/2011. [Regulations on the State Water Resources Agency of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine from April 13, 2011 № 453/2011] [in Ukrainian]
9. Polozhennya pro Derzhavne ahent-stvo zemel'nykh resursiv Ukrainy zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 8 kvitnya 2011 roku № 445 [Regulation on State Agency of Land Resources of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine on April 8, 2011 № 445]. [in Ukrainian]
10. Polozhennya pro Derzhavne ahent-stvo lisovykh resursiv Ukrainy, zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 13 kvitnya 2011 roku № 458/2011. [Regulation on State Agency of forest resources of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine from April 13, 2011 N 458/2011][in Ukrainian]
11. Polozhennya pro Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 31 travnya 2011 roku №634/2011. [Regulations of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine approved the Decree of the President of Ukraine from May 31, 2011 № 634/2011.] [in Ukrainian].
12. Martienko, A. (2011) *Teoretycheskye osnovi razvytyia otnoshenny sobstvennosti na pryrodnie resursi*. [Theoretical Fundamentals of development on property relations pryrodnye resources]. Odessa: IMPEER NASU [in Russian]
13. Martienko, A.(2013) *Vidnosyny vlasnosti v pryrodokorystuvanni yak osnova staloho rozvytku ekonomiky Ukrainy*. [Property relations in nature as the basis for sustainable economic development of Ukraine]. *Ekonomichni innovatsiyi – Economic innovations*, 55, 233-241.[in Ukrainian]
14. Bobylev, S.N., Averchenkov, A.A., Solov'eva, S.V. (2010) *Energoeffektivnost i ustoychivoe razvitie*. [Energy Efficiency and Sustainable Development]. Moscow, Institut ustoychivogo razvitiya, Tsentr ekologicheskoy politiki Rossii [in Russian]
15. Dudnyk, D. V. (2011). *Ekonomichne stymuliuвання okhorony dovkillia iak instrument ekonomichnoho upravlinnia zemel'nymy resursamy*. [Economic stimulation of environmental protection as instrument of economic management of land resources]. *Teoriya y praktyka obschestvennoho razvytyia - Theory and practice of social development*, 2. Retrieved from http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/2/ekonomika/dudnik.pdf [in Ukrainian].
16. Sarabs'kyj, I. A. (2007). *Ekonomichne stymuliuвання okhorony dovkillia*. *Nauchnyj zhurnal «Fundamental'nye yssledovanyia»*, 10, 128-129. Retrieved from <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=4557> [in Ukrainian].
17. Kolotyryn, K. P. (2009). *Ekonomycheskye ynstrumenty stymulyrovaniya pryrodookhrannoy deiatel'nosti*. [Economic instruments as nature-conservative measures stimulation]. *Vestnyk SHTU*, 1, 189-196. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskije-instrumenty-stimulirovaniya-prirodookhrannoy-deyatelnosti> [in Ukrainian].
18. *Problemy ekoloho-ekonomycheskoho stymulyrovaniya*. (n.d.). In *Ekonomyka pryrodopol'zovaniya*. Retrieved from https://studme.org/1791021118768/ekologiya/ekologo-ekonomicheskoe_stimulirovanie# [in Ukrainian].
19. Myshenyn E.V., Kosodyj R.P. (2005). *Ynstitut ekonomyko-pravovoj otvetstvennosti v upravlenyy pryrodopol'zovanyy*. *Nauk. pratsi Donets'koho NTU. Seryia: ekonomycheskaia*, 89-1. 47-53 [in Ukrainian].
20. *Zakon Ukrainy «Pro okhoronu navkolnyshnoho pryrodnoho seredovysshcha»* [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> [in Ukrainian].